

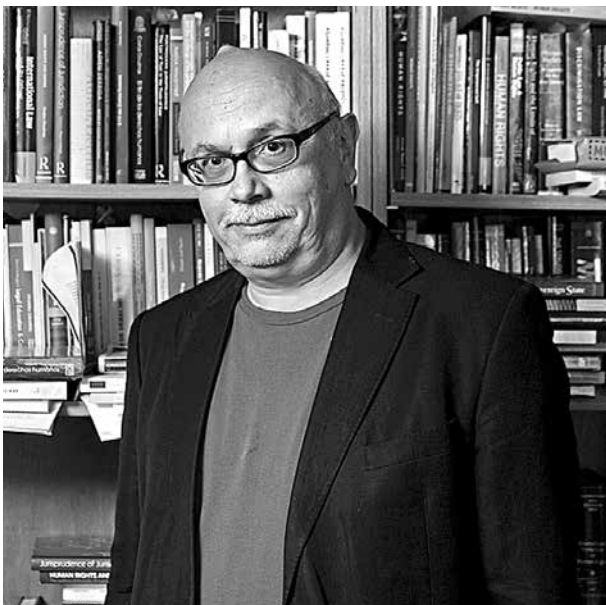
НЕЋЕМО КРАЉА
ХОЋЕМО ТИТА
НАРОД СЕ ПИТА

DOUZINAS, COSTAS

Lekcije iz političke strategije

»NEĆEMO KRALJA — HOĆEMO
TITA — NAROD SE PITA!« —
KLICAO JE NAROD NA DAN
IZBORA MANIFESTIRAJUĆI
SVOJU PRIVRŽENOST NOVOJ
JUGOSLAVIJI

DOUZINAS, COSTAS

Lekcije iz političke strategije

Radikalna filozofija čita ustanke

Nakon kraja 'postmodernog' razdoblja koji je naglasak stavio na lokalno, relativno i skromno, radikalna filozofija vratila se tradiciji velike teorije. Badiou, Hardt i Negri, Žižek, Rancière i Laclau okušali su se u globalnoj rekonstrukciji političke filozofije. Njihov rad daje važne uvide koji su uvelike korišteni u ovoj knjizi. Međutim, nisu predvidjeli nedavne događaje. Ljevica je često otpisivala mnoštvo, *plebs* i *lumpenproletarijat*. Ova *bahatost* utjecala je na njene suvremene nasljednike. U svojim knjigama *Imperij* i *Mnoštvo* Negri i Hardt bili su ravnodušni prema mnoštvu i 'masama'. Alain Badiou otpisao je ustanke u Parizu, Ateni i Londonu. Slavoj Žižek bio je poprilično kritičan prema raznim okupacijama koje je posjetio. U prosincu 2012. Žižek je na velikom sastanku u Ateni upozorio pobunjene Grke da će se nakon 'zabave' na ulicama vratiti kući i za dvadeset godina, kad budu u svojim srednjim godinama i dobrostojeći, s nostalgijom prisjećati vlastitih avantura, licemjerno oplakujući mladenački entuzijazam. Ista je bila Žižekova poruka pokretu *Occupy Wall Street* u New Yorku.⁰¹ Otpori su bili površni odgovori na krizu, bojao se Žižek, bliži 'hipijevskim' ili 'anarhističkim' događanjima nego propisno organiziranim, realističnim i učinkovitim opozicijama koje zahtijevaju vlast. Podsjećajući na prošle poraze ustanaka i buna, Žižek inzistira da se radikalni čin mora otrgnuti od 'zlokobnog kruga pobune i njihovih ponovnih upisivanja... mogućih eksplozija nakon kojih će doći do povratka u normalnost.'⁰²

Neuspjeh da se otpor predvidi ispravio je niz knjiga koje su objavljene nakon njihove erupcije. *Deklaracija* Michaela Hardta i Tonija Negrija⁰³, *Buđenje povijesti* Alaina Badioua⁰⁴ i *Godina opasnog sanjanja* Slavoj Žižeka⁰⁵ djelomična su isprika za izostanak 'ulice' iz njihovih prijašnjih radova. Odgovori na ustanke nude jasan pogled na njihovu snagu i slabosti. Dopustite da počnem s Antoniom Negrijem i Michaelom Hardtom, teoretičarima konstituirajuće moći i mnoštva, koji su svoju *Deklaraciju*, izjavu o postignućima i izgledima ustanaka, objavili u ljeto 2012. To nije manifest, tvrde oni. Manifesti 'pružaju odbljeske svijeta koji tek treba nastati te zazivaju biće... [Oni] djeluju kao drevni proroci koji snagom svoje vizije stvaraju vlastiti narod.' Ovaj je poredak preispitan; mnoštvo je stvorilo vlastitu viziju te objavilo

- 01 Slavoj Žižek, 'Don't Fall in Love with Yourselves' u Astra Taylor, *Occupy*, 67-9.
 02 Žižek, *Prvo kao tragedija*, 130
 03 Michael Hardt and Antonio Negri, *Deklaracija* (e-knjiga, 2012)
 04 Englesko izdanje: Alain Badiou, *The Rebirth of History: Times of Riots and Uprisings* (London, Verso, 2012).
 05 Slavoj Žižek, *The Year of Dreaming Dangerously* (London, Verso, 2012).
 06 *Deklaracija*, 2.
 07 Id., 65, 66.
 08 Id., 78.
 09 Id., 36.

'novi set principa i istina'.⁰⁶ Hardt i Negri žele ove principe sistematizirati i pretvoriti ih u temelje konstituirajućeg procesa koji će organizirati nove i dugotrajne društvene odnose. Negrijeva historijska putanja, plodno pisanje i karizmatični javni nastupi ono su što ga dovodi najbliže suvremenom proroku. Unatoč uvjerenjima, *Deklaracija* jest njegov moderni manifest koji je pod utjecajem američkog prototipa i njezinih osnivača. Fascinacija svime što je američko konstanta je Hardtova i Negrijeva opusa. Cilj je *Deklaracije* da otkrije zajedničke elemente ustanaka koji se događaju diljem svijeta, no koncentrirana se na američke teme (njenu politiku, medije, dug, zatvore, sudstvo itd.) i za inspiraciju se vraća pokretu *Occupy Wall Street*. Egipatskim, španjolskim, grčkim i pokretima u Latinskoj Americi dana je tek sporedna uloga.

Druga odlika *Deklaracije* nemilosrdan je napad na ljevicu. Američki radikalizam izjednačen je s pokretom *Occupy*. S druge strane, europska ljevica pogrešno je identificirana s *mainstream* socijalističkim strankama. Gerhard Schröder i Tony Blair potkopali su vrijednosti i načela ljevice kada su surađivali s neokonzervativcima koji su se tek pojavili na sceni. Papandreou i Zapatero bili su socijalistički premijeri koji su uveli najagresivnije neoliberalne mjere na europskom jugu. Na temelju ove lažne identifikacije autori nastavljaju optuživati ljevicu za 'kombinaciju nostalgije i staromodnog ljevičarskog moralizma' i korumpiranje 'gotovo neizbježnog puta prema izborima'. Ljevičarski vođe i organizatori bili su 'nezadovoljni ili barem oprezni' prema događajima iz 2011, tvrde autori. 'Dok ne postoje stranka i ideologija koje bi usmjerile borbe na ulicama... neće doći do revolucije' – tako su navodno rezonirali vođe stranaka. Opetovani porazi pretvorili su ljevicu u stranke žalopojki: 'Na kraju se također žale na korupciju vlastitih predstavnika i vlastiti nedostatak predstavničkog legitimiteta'.⁰⁷ Negri i Hardt dolaze do zaključka da 'trebamo još više isprazniti crkve ljevice, staviti rešetke na vrata i spaliti ih!'⁰⁸

Istina je da se ljevičarska melankolija spustila na ljevičare poslije 1989. Cigla i žbuka s berlinskog zida najjače su pale na glave ljevičara koji su kritizirali sovjetski imperij. No napad na ljevicu samo je djelomično opravdan. Radikalne stranke bile su glavna opozicija socijalističkim vladama u Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj. Ova opozicija proširila se na trgovima. Ljudi koji prije nisu

bili politički uključeni – desničari, ljevičari, izvanparlamentarne grupe i anarhisti – zajedno su se našli na okupacijama i razvila se kreativna osmoza. Ljevica je bila na trgovima, učila od mnoštva i svojim dugogodišnjim iskustvom pomogla u organizaciji i borbi. Negri i Hardt pravilno dijagnosticiraju 'žalopojke' ljevice, no njihovi pretjerani napadi simptom su jednako problematičnog sindroma, 'narcizma malih razlika'. Teoretičari čije su ideje najbliže pokretu s trgova odabrali su da napuste njihov uspjeh nauštrb teorijskog čistunstva. Neutemeljena žestina napada možda je rezultat osobnih povijesti i trauma, no njihova je dijagnoza pogrešna. Neki *indignadosi* u Španjolskoj nisu glasali na izborima 2011. Hardt i Negri slave vlastitu političku zrelost budući da oni koji nisu glasali 'imaju veće bitke koje trebaju voditi, posebno one koje su usmjerene na predstavničke strukture i sam konstituirajući poredak... što je neka vrsta egzodus iz postojećih političkih struktura'.⁰⁹ Sama ideja da bi ljudi čije je živote uništila neoliberalna politika pomislili da glasaju za socijalističku stranku koja je te iste politike stvorila nije intuitivna jednako kao što nije ni uključivanje ovih stranaka u izmišljenu 'ljevicu'. Izostanak vjerodostojne ljevičarske stranke doveo je do španjolskog suzdržavanja. U Grčkoj su *aganaktismenoi* u velikom broju napustili socijalističku stranku, koja je s 42% 2009. godine spala na 12% 2012, te 'usvojili' radikalno lijevu stranku Syriza. Sudjelovanje Syrize u okupacijama pripremio je teren za odlične rezultate stranke na izborima.

Pozitivni program *Deklaracije* predlaže konstituirajući proces koji će institucionalizirati principe okupacija. Borbe su konstituirajuće ako se odvijaju na 'teritoriju zajedničkog' i mapiraju put za 'novi konstituirajući proces u kojem zajednička dobra postaju 'ključni koncept organizacije društva i ustava'. Istina je da se na okupacijama raspravljalo o ideji 'zajedničkog dobra': Negrijeve i Hardtove teorije prisutne su i inspirirane mnoštvom, bez obzira na to je li ono čitalo *Imperij*. No, kao što autori ispravno tvrde, pokreti otpora nisu imali vođe ili zajedničku ideologiju, pa ni onu 'zajedničkog dobra'. Glavna briga okupacija bila je obrana javnih usluga, socijalne države i odbacivanje privatizacije državne imovine. Unatoč Negrijevu i Badiouovu savjetu, nitko na trgu Syntagma nije ozbiljno predložio da bi se trebalo 'odvojiti' od države ili suzdržati se od izbora. Trgovima su koristili eklektičnu i veoma učinkovitu kombinaciju ideja i

Michael Hardt

taktika: neke od njih bile su slobodarske, neke anarhističke, druge su dolazile s lijevice, a neke iz domoljubne tradicije. S radikalne strane, grupe i ideologije koje u prošlosti nisu razgovarale naučile su skupa obitavati i zajedno djelovati. Mješavina slobodarskih metoda i lijevičarskog obvezivanja, horizontalnih i vertikalnih organizacija nasljedstvo je okupacija.

Je li konstituirajući proces predložen u *Deklaraciji* sažeta mudrost s trgova? *Insurrections* Tonija Negrija možda je najbriljantnije izlaganje te ideje. Prema Negriju, Američka i Francuska revolucija, najradikalniji događaji moderne povijesti, bile su pobjede narodne vlasti. U velikim revolucijama konstituirajuća moć dosegla je jačinu koju je samo 'maleni nizozemski Židov', kako on naziva Spinozu, mogao zamisliti. Bila je to 'sloboda rođena iz aproprijacije, sloboda koja se proširila među mnoštvom i potencijalno u jednakost'.¹⁰ No kada se narodna vlast institucionalizira, ustav postaje stroj koji 'svaki put izabire kult Države, imperijalizma, društvene podjele ili eksploatacije kao alternative reprodukciji, sve one poprilično divlje i međusobno zamjenjive'.¹¹ Američki princip "provjera i ravnoteža" (*checks and balances*) još je jedan pokušaj zauzdanja konstituirajuće moći. 'Podjela i uzajamna kontrola državnih organa, generalizacija i formalizacija administrativnog procesa konsolidiraju i uspostavljaju ovaj sistem neutralizacije konstituirajuće moći'.¹² Sve tri konstituirajuće moći pridonose ponovnom dokazivanju tradicionalne vrhovne vlasti koja 'konstituirajuću moć privodi kraju'.¹³ Izvršna vlast završava ustanke, inkorporira princip vrhovne vlasti i zamjenjuje kralja. Legislativa ima malo moći kada je usporedimo s izvršnom vlasti, dok je sudska vlast "posmrtno zvono" konstituirajuće moći.¹⁴ Američki je ustav pokušao pacificirati političke sukobe dodjeljujući ih 'pravnoj mašineriji, tako sofisticiranoj da je njome lako manipulirati i koja je sklona korupciji'.¹⁵

Prijedlozi *Deklaracije* u skladu su s kritiziranom podjelom vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku. Federalizam, direktna demokracija i radnička vijeća trebali bi biti uvedeni u zakonodavstvo; izvršna vlast trebala bi propisati planiranje i razvoj procesa koji se izvode na demokratičan način i koji su usmjereni na zajednička dobra. Na kraju, sudska vlast (koja se predstavlja kao izabrana, bez obzira na činjenicu što jedino Sjedinjene Američke Države od svih većih sila imaju sudstvo koje je izabrano) trebala bi nastaviti pružati "prepreke i rav-

notežu" vladi i tumačiti ustav. Trebalo bi pružiti adekvatno obrazovanje 'kako bi se svom mnoštvu omogućilo da sudjeluje u takvim tumačenjima i donošenju odluka'.¹⁶ Ovo su hvalevrijedne ideje i možda bi mogle zaživjeti u budućnosti. Razilaze se ponešto od divljih ideja koje nalazimo u djelu *Insurrections*. Konstituirajuća moć ukorijenjena je u pravu na otpor i revoluciju; njen oblik je 'neodoljivost, nemogućnost da je se obuzda'.¹⁷ To je kolektivna subjektivnost sa strašću prema obnovi, 'demokratski živući Bog' što bježi od krutosti institucija koje postaju trajni trn u njihovu mesu.¹⁸ Kreativna snaga mnoštva (*potenza*) ne može biti ograničena ustavima, niti može pretpostaviti zagušljivu moć (potere) institucionalne vrhovne vlasti. Njena snaga jest ona od 'puno', no i snaga od 'mного', to jest, snaga singularnosti i razlika.¹⁹

Kada ih usporedimo s lirskim poticanjima vlasti naroda, konstituirajući prijedlozi *Deklaracije* prilično su skromni. Negri je u svojim ranim radovima inzistirao da konstituirajuća moć propada jednom kada je zahvaćena konstituiranom moći. Nedavni prijedlozi mogli bi biti nadahnuti načelima konstituirajuće moći, no u sebi imaju natruhe konstitucionalizma. Ovo je ujedno i problem i prednost. Oni izražavaju maštu i snagu konstituirajuće moći, no njihova relativno krotka priroda čini njihovu institucionalizaciju mogućom. Debate i prijedlozi reformi koji su došli s trga Syntagma išli su u sličnom smjeru, čak i ako nisu postali tako detaljni. Oni koji su okupirali koristili su vlastite prakse razvoja kako bi predočili kakve konstituirajuće reforme zahtijeva direktna demokracija. Plenumi su, međutim, prepoznali da napredak u ovom smjeru iziskuje sudjelovanje u političkom procesu. Radikalne nove strukture mogu biti uvedene jedino ako bi lijevica osvojila državnu vlast i ako bi se ravnoteža pomakla u korist naroda. Hardt i Negri imaju pravo kada naglašavaju da je iskustvo otpora oplo-dilo radikalno razmišljanje. Kraj okupacija nije zaustavio ovo obostrano obogaćivanje – debate s trgova nastavile su se kao dio šire debate o budućnosti demokratskog socijalizma.

Blago je naivno vjerovanje da do reforme pravnih procedura i institucija može doći bez radikalne vlade ili da ona može promijeniti svijet vlastitim snagama. Ustav izražava i promiče načela i procedure koje čuvaju, promiču i reproduciraju dominantni društveni poredak. Primjerice, Negri i Hardt u knjizi *Commonwealth* isprav-

10 Antonio Negri, *Insurrections: Constituent Power and the Modern State*, preveo Maurizio Boscagli, (Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999), 188.

11 Ibid.

12 id., 312.

13 311.

14 id., 184-186.

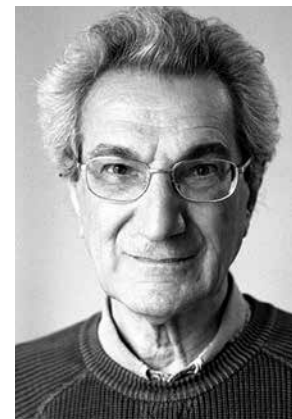
15 id., 302-3.

16 *Deklaracija*, 75.

17 *Insurrections*, 186.

18 id., 304.

19 id., 307.

Antonio Negri

- 20 Hardt and Negri, *Commonwealth*, 3-22.
 21 Hardt and Negri, *Deklaracija*, 60.
 22 Id., 77.
 23 Alain Badiou, 'Beyond Formalisation'. Intervju su vodili Pater Hallward i Bruno Bosteels (Paris, 2. srpnja, 2002) u: Bruno Bosteels, *Badiou and Politics* (Durham, Duke University Press, 2011), 318-350.
 24 id., 336, 337.
 25 Badiou, *Re-birth of History*, 41-3.

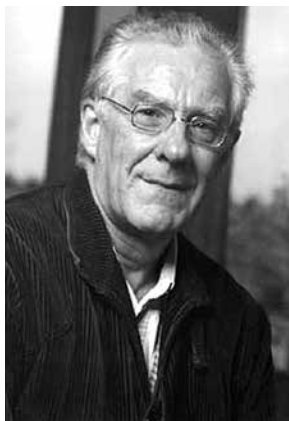
no argumentiraju da je pravo na vlasništvo postalo transcendentni preduvjet cjelokupnog pravnog i konstituirajućeg sustava zato što štiti dominantni socioekonomski poredak.²⁰ Nijedna pravna reforma ne može na gristi ova načela prije nego što se politička ravnoteža moći radikalno ne izmijeni. *Deklaracija* prisvaja 'načelo razlike' Johna Rawlsa kao vodič za ekonomsku raspodjelu.²¹ Prema Rawlsu, nejednakosti u prihodima i imovini trebalo bi dopustiti jedino ako pomažu potrebitima. No Rawlsovo načelo razlike dolazi nakon njegova prvog načela koje daje prednost individualnoj slobodi. Zaštita prava na vlasništvo i strukturalne nejednakosti kapitalizma prednjače nad redistribucijom. Nijedan pokret otpora niti radikalna stranka ne mogu u potpunosti jamčiti odnose vlasništva kako bi započeli koristiti opozivanje i druge mjere redistribucije. Radikalne promjene koje podržavaju Negri i Hardt mogu se ostvariti samo kada različiti pokreti otpora temeljeni na horizontalnim strukturama dobiju potporu 'vertikalnih' organizacija koje pitanja države i političke moći stavljaju na dnevni red. Konstituirajući proces započinje i može biti završen samo onda kada pokret na ulicama i predstavnici u parlamentu djeluju zajednički i koordinirano.

Zaključni dio *Deklaracije*, naslovljen 'događaj običnog čovjeka' (*commoner*) vraća se 'očaju' koji su autori prvotno pripisali ljevici i tvrdi da se čuda i nepredviđeni događaji odvijaju u povijesti i radikalno mijenjaju svijet. 'Moramo se pripremiti za događaj', savjetuju, 'iako njegov datum ostaje nepoznanica.'²² U pravu su. Međutim, pripremanje za događaj znači artikuliranje načela i procesa koji nastaju i ubrizgavanje tih načela u pojedince i stranke. Vrlo se malo toga može dogoditi ako nova ljevica nije pripremljena da izazove i formira novu vlast, ostavljajući za sobom melankoliju i 'jadikovke'. Bez 'vertikalnog' uključivanja sindikata, stranaka i pokreta u izborne politike i vladine institucije, konstituirajući proces *Deklaracije* ne može se ukorijeniti u životima običnih ljudi. Negri i Hardt dali su ključne doprinose našem razumijevanju nematerijalnog rada i mnoštva. Međutim, u uvjetima ozbiljne ekonomske krize mnoštvo ne može odbaciti državne politike koje živote ljudi osuđuju na dramatično propadanje. Mjere štednje mogu se preokrenuti samo putem osvajanja države. Protumoc trgovala može institucionalizirati svoja načela samo putem vladinog djelovanja. Mudrost mnoštva pretvara ga u narod koji podržava i glasa za ljevicu. Mnoštvo i stranke nisu

neprijatelji – oni kombiniraju i uče jedni od drugih.

Unatoč velikim razlikama i kritiziranju Negrija, Badiouov stav o okupacijama gotovo je preslika *Deklaracije*. U intervjuu iz 2002. Badiou je objasnio da je 'otpor' (u ironičnim navodnim znakovima) antiglobalizacijskog pokreta djelo vlasti i dio nje. Pokret je 'divlji rukovodilac' globalizacije i 'teži skiciranju, za neminovnu budućnost, oblika komfora u kojima će uživati dokoličarska sitna buržoazija naše planete.'²³ Zagrijavajući se za temu, Badiou nastavlja napadati Negrija ('zastarjelog romantičara'), koji je fasciniran 'fleksibilnošću i nasiljem' kapitala. Mnoštvo naziva 'sanjivom halucinacijom' koja polaže pravo na dokoličare našeg planeta... da uživaju bez da išta rade, dok posebnu pažnju pridaju tome da izbjegnju bilo kakav oblik discipline, dok mi znamo da disciplina u svim poljima posjeduje ključ do istina.' Na kraju odbacuje kategoriju 'pokreta' zato što je 'sparena s logikom države'; politika mora stvoriti 'nove oblike discipline koji će zamijeniti disciplinu političkih stranaka.'²⁴ Badiouovo odbacivanje politika identiteta i antiglobalizacijskog pokreta bilo je potpuno 2002. Nekoliko godina kasnije, *Buđenje povijesti* pozdravlja nedavne ustanke koji su djelomično inspirirani ranijim kampanjama. Na kraju smo intervala između revolucionarnih razdoblja, tvrdi Badiou. Nakon posljednjeg revolucionarnog doba 60-ih i 70-ih, reakcionarni je kapitalizam trijumfirao pod maskom liberalne demokracije. Mogućnost da se narodi svijeta pobune protiv neoliberalnog i imperijalističkog kapitalizma možda se opet otvori. Tijekom tih intervala ustanci čuvaju povijest od emancipacije. Povijest je iznova radikalno promijenila dnevni red; njegova realizacija treba snažnu ideju i organizaciju koja će ga politički podržati.²⁵

Badiou nedavne pobune i ustanke koji su iznova otvorili povijest klasificira kao neposredne, latentne i historijske. Neposredne bune, poput one u Parizu 2005, Ateni 2008. i Londonu 2011, plenumi su ljute mladeži koja reagira na određeni događaj, obično na ubojstvo koje je počinila policija. Buknu u siromašnim predgrađima, gdje oni koje sudjeluju u bunama žive, i ne pomiču se prema centru grada. Neposredne bune su negativne, nihilističke i destruktivne, ne mogu pobuditi konkretni subjekt ustanka. Subjekt buna nije politički, on 'se sastoji isključivo od pobune i njime dominiraju negacija i destrukcija; ne omogućuje jasno raspoznavanje između onoga što se odnosi na djelomično univerzalnu namjeru

Alain Badiou

i onoga što ostaje ograničeno na bijes bez svrhe.²⁶ U najboljem slučaju, neposredne bune pripremaju put povijesnoj buni. Latentni ustanci počinju s militantnim aktivizmom autonomnih radnika. Najbolji su primjeri štrajkovi u francuskim tvornicama i njihove okupacije od strane radnika i drugih koji u njima ne rade. Oni 'studente, mlade, radne ljude, sindikaliste i one koji to nisu, penzionere, intelektualce' spajaju u specifičnom mjestu stvarajući pritom novi tip narodnog jedinstva. Naposljetku povijesni ustanak Arapskog proljeća obilježen je trajanjem, izdržljivošću, suvislošću i time što ne ovisi o strankama. Zauzima mjesto u centru grada i kreće se od kakofonije trenutačnih buna prema jedinstvenom sloganu poput 'Mubarak, odlazi', koji spaja gotovo sve narodne sile. Oni koji okupiraju stvorili su 'narodnu diktaturu' kojom potvrđuju i legitimiraju sami sebe... Ova lokalizirana, ujedinjena i intenzivna manjina izražavala je želje većine. Militanti na trgu Tahrir imali su autoritet istine na svojoj strani, nametali su vlastite odluke svima i opravdano disidente tretirali kao izdajice.

Badiouova analiza puna je uvida. Međutim, prognoza nije optimistična. Kako bi se izbjegli porazi i koptacija povijesti, ustanci moraju biti inspirirani afirmativnom idejom. Bez te ideje oni ostaju negativni i postaju kontraproduktivni neredi. Danas se samo ideja komunizma može suočiti s kapitalističkom demokracijom. Njezin izostanak, pogoršan nedostatkom političkih organizacija, znači da ustanci ne mogu sazreti u emancipatorne politike. Politička organizacija koju Badiou zamišlja vrlo je disciplinirana i, iako nije privržena klasi, prema narodu djeluje na direktivan autoritaran način. Ovo je tip organizacije koju su nedavni otpori kategorički odbacili.

Zbog formalizacije i periodizacije otpora Badiou podcjenjuje njihov uspjeh. Umanjuje i socioekonomske sličnosti i povijesne i političke razlike. Činjenica da Badiou nije naklonjen državnoj politici dovodi ga do toga da odbacuje lijeve stranke od kojih su mnoge aktivno sudjelovale u ustancima; njegov nedostatak interesa za ekonomiju dovodi ga do toga da zanemaruje doprinos financijske i ekonomske krize eksplozijama na svjetskoj razini. Razlike i nijanse zaboravljene su u potrazi za zajedničkom dijagnozom. Badiouova klasifikacija pati od onoga što bismo mogli nazvati 'pozitivnim orijentalizmom'. Posljednje revolucionarno doba završilo je s krajem Kineske kulturne revolucije i s Iranskom revolucijom.

Povijesni ustanak se dogodio (i samo se tamo može dogoditi) u Egiptu. Europa je još uvijek (i možda zauvijek) u dobu buna. Grčka i Španjolska nalaze se u povijesnoj situaciji koja se ne razlikuje od one u Egiptu. Badiou se nada da je politička organizacija koja utjelovljuje komunističke ideje dorasla povijesnom izazovu. Njegov poziv da institucionalne strukture ustanke gurnu prema naprijed je ispravan, no nesklonost prema postojećim strankama i organizacijama vodi u poprilično nerealističnu eshatologiju. Badiou se pridružuje dugom popisu ljevičarskih proroka i frakcija koji obećavaju ponovno osnivanje ispravnih komunističkih organizacija. Radikalna promjena odlučno je stavljena na dnevni red povijesti, no očajnička potraga za strankom (koja nije moguća) priznanje je nemoći.

Badiou ispravno smatra da je proizvodnja militantne subjektivnosti ključna za radikalni projekt. No samo malen broj militanata koji prihvate njegovu ideju komunizma mogu promijeniti kurs povijesti. Međutim, pitanje subjektivnosti nije pitanje o militantnim subjektima određene verzije političke istine. Proizvodnja radikalnog subjekta počinje s odvajanjem ljudi od ekonomije zadovoljstva i njihovim postupnim uvođenjem u etiku neposluha i politiku otpora. Ovo se događa u pokretima Occupy London i Occupy New York, kao i u Kairu i Ateni. Pitanje motivacije je ključno. Prema Badiouu su radikalne subjektivnosti stvorene kada pojedinac odredi mjesto istine u odnosu na njegovo vlastito životno postojanje i svijet. Kako se to događa? Zašto, kada i kako ljudi koji žive u ekonomiji konzumiranja i moralnoj ekonomiji osobnog zadovoljavanja napuštaju istu? Ovo su pitanja koja Badiou zanemaruje, a koja mnoštvo postavlja. Trgovi su potvrdili Badiouove tvrdnje da je politika tip misli koja stvara vlastitu istinu; oni su odbili njegovu verziju istine koja je stvorena na znatnoj udaljenosti od politika otpora.

Naposljetku Žižek. Za razliku od Badioua, Žižek ne preporučuje povlačenje od državnih politika. Njegova teorija 'radikalnog čina' usmjerena je na državnu vlast kako bi je radikalno promijenila i uvela 'novi naredak' koji osporava kapitalističku 'besvjetovnost'.²⁷ Ovo se može dogoditi samo nakon pobjede ljevice. Žižekova glavna briga jest ta da ljevica niti je sposobna doći na vlast niti ima ikakvu ideju što da s njom napravi. Promatrajući svjetski pokret *Occupy*, Žižek je napisao da 'uspjeh revolucije ne bi trebalo mjeriti prema uzviše-

26 Id., 25.

27 Slavoj Žižek, *Najprije kao tragedija, zatim kao farsa* (London, Verso, 2009), 125-131.

Slavoj Žižek

28 Id., 154.

29 Gilbert Leung, 'Rights, Politics and Paradise', *Critical Legal Thinking*, 14 March 2012, <http://criticallegalthinking.com/2012/03/14/rights-politics-and-paradise-notes-on-zizek/>

30 Id., 130

31 Badiou, *Re-birth of History*, 52. U fr. originalu *budjenje povijesti* op.ur.

32 Id., 97

33 id., 98, 99 (kurziv u originalu).

34 Hardt and Negri, *Commonwealth*, 371, 354.

nom strahu od njegovih zanesenih trenutaka, već prema promjenama koje dan poslije ustanka veliki Događaj ostavi na razini svakodnevice.²⁸ No razlika između Kaira i Atene s jedne strane i New Yorka i Londona s druge bila je velika. Kroz 2011. i 2012. Žižek i ja javno smo se svađali o budućnosti otpora, s posebnim naglaskom na Grčku.²⁹ Objasnio sam da iza *aganaktismenoi* stoji snažan politički i narodni pokret, koji može pomoći da indignaciju prenesemo u akciju i protest u politiku. Žižek je sumnjao u sposobnost ljevice da zauzme središnje mjesto u politici i nastavljao je pitati za 'dan poslije'. Žižek se boji dobro znanog paradoksa konstituirajuće moći: čim postane insitucionalizirana, ona gubi svoju dinamičnost i postaje meta za represiju. Žižek generalizira kritiku. Kapitalizam se nastavlja mijenjati i revolucionira svijet. Njegova kasna globalizirana i 'besvjetovna' faza može se pripojiti neslaganju i otporu i maskirati ih kao 'subverzivne'. Unatoč tome što su navodno u opoziciji, komunitarizam koji je lokalni i kozmopolitiski liberalizam, naprimjer, u potpunosti su integrirani u kapitalistički vrtlog i ne nude nikakav temelj za otpor. Svojim konstantnim preokretima, krizama i opetovanim osmišljavanjima samog sebe kapitalizam 'karnevalizira' normalni život. Ono što nam treba jest kritika kapitalizma 'iz stabilne, "etičke" pozicije'. Isključivo nametanje novog poretka naspram kapitalističkog nereda može jamčiti promjenu. No ovo se ne može dogoditi daleko od države. Jasno kritizirajući svog prijatelja Badioua i Antonija Negrija, Žižek tvrdi da je pokušaj da se država napusti i zamijeni 'direktnim', nepredstavničkim oblicima poput vijeća bio glavni razlog prijašnjih neuspjeha. 'Ako nemate jasnu ideju čime želite zamijeniti državu, nemate pravo odvojiti se/odustajati od države.'³⁰

Negrijeve, Žižekove i Badiouove reakcije na ustanke daju jasan uvid u njihove teorijske razlike. Pojavljuju se tri različite linije neslaganja. Prvo, sastav političkog subjekta i revolucionarnog potencijala mnoštva. Drugo, odnos između horizontalnog organiziranja mnoštva i vertikalne strukture stranke i države. Na kraju, potencijal nedavnih otpora da donesu radikalnu promjenu. Negri i Hardt slave ustanke, otkrivajući u njima načela konstituirajuće moći. Žižek se najviše ograđuje od spontanog pokreta bez vođa, čije se 'subverzivne' mogućnosti podudaraju s kameleonskom prirodom kapitalizma koja sama sebe revolucionira. Prema Žižeku, društveni pokreti mogu postati dio kapitalističke reorganizacije koja

razliku, identitet i lokalnost pretvara u unosnu uporabu za kapital. Na kraju, Badiou usvaja najpesimističnije čitanje Foucaultove teorije otpora time što tvrdi da je nedavne forme stvorila vlast i da ih koristi. Badiou odbacuje politike identiteta, antiglobalizacijske kampanje i nalazi mnogo problema u nedavnim ustancima. Čak će i egipatski 'povijesni' ustanak postati 'fenomen zapadne inkluzije [koji] ne možemo smatrati stvarnom promjenom. Ono što bi bila stvarna promjena bio bi *izlaz sa zapada*, 'de-vesterniziranje', koje bi preuzelo oblik *isključenja*.³¹ 'Ponovno rođenje povijesti', Badiouov naslov, zvuči kao mrtvorodjenče.

Negri i Hardt vjeruju da su okupacije otvorile put transformaciji mnoštva u radikalni politički subjekt. Ne može se naći mogući kompromis između Badiouove tvrdnje da su antikapitalistički pokreti stvorenja vlasti i Negrijeva slavljenja mnoštva kao jedinog subjekta koji može dovesti do propasti kapitalizma. No, razlike ispod površine nisu tako jake. Badiou i Negri nalaze se na istoj strani u svojim stavovima o demokraciji i državi. Badiou odbacuje poziv španjolskih *indignadosa* za 'stvarnom demokracijom' zato što ostaje preblizu predstavničkoj demokraciji i, za razliku od 'autoriteta Istine ili bezuvjetne Ideje pravde', ne stvara 'trajnu dinamiku'.³² On slavi, poput Hardta i Negrija, objave nekih *indignadosa* o 'krajnjoj ništavnosti izbornog fenomena, dakle predstavništva'. Povijesni pokret ne mari za državu. Želi 'slaviti vlastiti diktatorski autoritet – diktatorski jer je demokratski *ad infinitum*... On podčinjava rezultate akcije vriednosti same intelektualne aktivnosti akcije, ne na izborne kategorije programa i rezultata'.³³ Negri i Hardt dijele Badiouovu averziju prema predstavništvu i gnušanje prema državi. Oni također slave sirovu energiju okupacija, naglašavaju njihovu direktnu demokraciju – koja se ne razlikuje od Badiouove 'demokracije *ad infinitum*' – i slave *indignadose* zato što ne sudjeluju u parlamentarnim izborima. Obojica odbacuju predstavničku demokraciju i dijele analizu veze između pokreta/mnoštva i države i politike stranke. Badiou militante poziva da se 'odvoje' iz državne politike; Negri i Hardt odbacuju 'ideju preuzimanja vlasti u smislu da zgrabe postojeću, već gotovu državnu mašineriju'.³⁴ Mnoštvo ne želi osvojiti državu, čak ni da je usmjeri prema drugom kraju – samo želi razmontirati državni aparat. Na kraju, zazičaju političku organizaciju koja će preuzeti vodstvo poslije ustanka (Badiou) ili institucionalni proces koji će

zaštiti pobjede (Hardt i Negri). 'Kao što ustanci moraju postati institucionalizirani, tako revolucija također mora, na ovaj način, postati institucionalizirana...' ³⁵ No njihovo odbacivanje stranačkog oblika i ljevice njihov zaviz čini neuvjerljivim. Badiouov filozofski idealizam i Negrijev romantizam uvelike su pridonijeli radikalnom razmišljanju. Međutim, politike otpora na površinu su iznijele dogmatizam koji odbacuje politike otpora ako se one prilagode teoriji.

Žižekove zadržke gotovo su suprotnost svima ostalima. Pokreti bez vođa, jasnih ciljeva i prepoznatljivih rezultata, koji vježbaju direktnu demokraciju i preziru sudjelovanje na izborima (što je za Badioua, Hardta i Negrija glavna prednost nedavnih otpora), nemoćni su ako već ih se već i nije kooptiralo u kapitalističku mašineriju. Stranačka forma je potrebna zato što je od važnosti za radikalni projekt. Dilema za ili protiv državne vlasti je, dakle, lažna jer pretpostavlja da će državni oblik zauvijek ostati isti. Naprotiv, zadatak je ljevice da 'transformira [državnu vlast], radikalno mijenjajući njeno funkcioniranje, njen odnos prema bazi.' ³⁶ Žižek je podupirao i posjećivao pokrete otpora i, unatoč kritici, koristio njihova iskustva da izbrusi svoju teoriju. Potvrdio se najbliži interesima i ostvarenjima disidenata. Političko je iskustvo Žižeka natjeralo da izmijeni i prilagodi ranija razmišljanja kako bi odgovorio promjenama situacije. U ovom smislu on je ujedno i više političan i bolji filozof.

Dobar primjer Žižekove sposobnosti da preispita ranija stajališta kada ih činjenice ne podupiru bila je njegova promjena mišljenja o grčkom otporu i ulozi ljevice. Njegove ranije zadržke nestale su 6. svibnja 2012. kada je Koalicija radikalne ljevice (Syriza) povećala udio glasova od 4,5% na 17%, čime je mogućnost prve radikalno lijeve vlade u Europi postala stvarna. Žižek se divio izjavi stranke, malenom prosvjednom pokretu prije 2010., da je voljno i spremno preuzeti vladu. Poslije manjeg političkog potresa svibanjskih izbora, Žižekov dolazak u Atenu predstavlja čin implicitne samokritike. Dva tjedna prije izbora, 3. lipnja, Žižek daje punu potporu Syrizi na skupu s njenim vođom, što pridonosi uspjehu stranke. Grčki otpor, za razliku od pokreta *Occupy*, postao je jasne i ostvarive političke ciljeve, razvio hegemonijsku strategiju i, prisvajajući Syrizu kao institucionalni izraz, postigao veliku pobjedu. Žižekova promjena mišljenja bila je priznanje da su njegove ranije teorijske zadržke prema sposobnosti mnoštva da djeluje politički

možda bile pogrešne. Žižek je bio optužen da se ponavlja i da nije konzistentan. Primjerice, Bruno Bosteels nedavno je pokušao rekonstruirati Žižekove 'četiri' verzije 'radikalnog čina' kako bi pokazao da, unatoč prividnim proturječjima, one mogu biti sintetizirane u jedinstven narativ koji priznaje njihove razlike. ³⁷ Pokušaj da se izgleda razlike i prividna proturječja u plodnom opusu koji se širi na mnogo disciplina i tema možda je nemoguć, kao što je Derrida nagovijestio. ³⁸ Otkriva bezizlaznost čitatelja češće nego teksta. Ako ljevica razmišlja u akciji, Žižek je dokazao da samo filozofi koji su spremni prihvatiti političke događaje mogu ispraviti teorijske konstrukcije.

Dopustite da zaključim. Najvažniji razlog zašto radikalna teorija nije mogla u potpunosti shvatiti otpor jest možda 'tjeskoba velikog narativa'. Prijašnje generacije radikalnih intelektualaca poput Jean-Paula Sartrea, Bertranda Russella, Edwarda Thompsona i Louisa Althussera bila je tijesno povezana s pokretima toga doba. Suvremene radikalne filozofe naći ćemo prije u predavaonicama nego na ulici. Šira 'akademizacija' radikalne teorije i njena blizina odsjecima za kulturalne studije promijenile su njenu narav. Razvitak ovih akademskih polja bio je rezultat prioriteta koje je sveučilište imalo pri financiranju. Medijski ili kulturalni studiji discipline su koje traže vlastiti objekt. Raširenih ruku prihvaćaju privlačnost radikalnih filozofa koji pridonose njihovoj zvjezdanoj vrijednosti. No ovo slabljenje veze između prakse i teorije ima suprotan učinak na stvaranje teorije. Želja za 'radikalnom teorijom svega', koju je prouzročila 'tjeskoba utjecaja' koju su stvorile prijašnje generacije filozofskih veličina, ne pomaže da se prevladaju ograničenja bestjelesne apstrakcije.

Ono što su nam nedavno ponudili Badiou, Hardt, Negri i Žižek daje dobre uvide u doba otpora. Međutim, problematičan je njihov pokušaj da otpore koriste za primjere vlastitih teorija. Slučajevi koji se ne mogu lako umetnuti u teorijski okvir zanemareni su ili odbačeni. Pridružuju se dobro poznatoj tradiciji akademske ljevice koja ispravlja pokrete ostavljajući pritom teoriju netaknutom. Umjesto da se teorija prilagodi svijetu, svijet se oblikuje tako da se prilagodi teoriji. Da parafraziramo Brechta, ako se pokret ne ponaša u skladu s teorijom, trebamo izabrati novi pokret. Alain Badiou inzistira da je politika tip razmišljanja; njegova istina nastaje u političkom djelovanju. Filozofija uzima 'istinu' i čini je uni-

35 Id., 374-5.

36 Žižek, *Prvo kao tragedija, zatim kao farsa*, 131

37 Bruno Bosteels, *The Actuality of Communism* (London, Verso, 2011), 4. poglavlje.

38 Jacques Derrida, *Spurs: Nietzsche's Styles* (University of Chicago Press, 1981).

Jean-Paul Sartre

verzalnom. Žižek je najbolji primjer ovog stava. Radikalna se filozofija fokusira na stvaranje velike teorije, dok se lijeve organizacije iscrpljuju u često nepromišljenom aktivizmu. Uvidi koje su ponudili nedavni otpori mogu pomoći da se poboljšaju i radikalna filozofija i radikalna strategija.

Lekcije iz političke strategije

Političke ontologije nisu ni apstraktni temelji Bića ni historicističke instance političke želje ili relativističke antropologije. Lijeva ontologija uključuje aktivnu političku i normativnu intervenciju. Ona počinje iz specifičnih mogućnosti i okolnosti i nastavlja uzdizati etos zajednice i moralnost solidarnosti na razinu univerzalnog – ne kao apriorni logički problem ili normativnu maksimu, već kao zahtjev za univerzalnošću postavljenih moralno-političkih zahtjeva. Ljevičarska ontologija 'izražava dosljedan sistem vjerovanja o svijetu i zaziva specifičan smjer djelovanja koji odgovara tim vjerovanjima.'³⁹ Političke borbe vlastiti temelj ili subjekt ne stvaraju na neki apstraktan ili metafizički način, već iz konteksta i uvjeta u kojima se nalaze. 'Dakle, ljevičarska ontologija prepoznaje da su svakodnevne političke prakse – i ne samo "političke" – definirane kroz svakodnevnu borbu o samoj prirodi našeg svijeta i njegovim komunikacijskim linijama, o tome tko ima pravo i moć da ocrta granice svijeta i nameće njegova pravila.'⁴⁰

Kratko ćemo razmotriti ontologije o kojima smo raspravljali iz perspektive političke borbe. Virnijevo i Negrijevo mnoštvo pomaže nam da razumijemo društveni sastav kasnog kapitalizma. Međutim, revolucionarna nada koja je polagana u konstituirajuću moć bez političke organizacije nije se ostvarila. Svaka pojava ustanka započela je okupljanjem na javnom mjestu i odbacivanjem uspostavljenog društveno-političkog poretka i njegovih nepravdi. Do pobjeda je dolazilo kada bi se pobunjeno mnoštvo odmaknulo od negacije prema afirmaciji, postajući tako politički subjekt. Da bi to napravilo, prisvojilo je stranku ili stranke i ušlo na središnju političku scenu, unatoč Negrijevu i Hardtovu savjetu. Do promjena je došlo u Tunisu, Kairu, djelomično u Ateni, ne u New Yorku i Londonu. Fizička prisutnost ljudi bila je odlučujuća karakteristika nedavnih ustanaka, što ih je možda više približilo sociološkim ili psihološkim teori-

Bertrand Russell

jama nego sofisticiranom postmarksističkoj analizi. Okupacije su potvrdile da emocionalna silina hrani mnoštvo. No svjetina nije bila iracionalna, bojažljiva, nije se lako prepuštala vođama. Sastojala se od mnoštva tijela koja su raspravljala, odlučivala i djelovala. Strastveni razlozi i racionalna želja pomogli su oživjeti autonomiju koju su obećali i izdali liberalni individualizam i predstavnička demokracija. Mnoštvo je djelovalo zajednički i definiralo što znači zajedničko, zajedničko dobro. Direktnodemokratska narav okupacija bila je ključna u stvaranju opozicije i eventualnom zbacivanju vlada. Tip političke prakse koju je modernitet odbacio sada se vratio.

Teorija društvenog mnoštva pruža nam koristan analitički alat. No samo mnoštvo na plenumima, narod kao demos, mogu inicirati radikalnu promjenu. Mnoštvo jest društvena osnova, *demos* politički subjekt. Rancièreov naglasak na isključenja, neslaganje i konflikt ispravlja Hardtovu i Negrijevu opsjednutost kapitalističkom biti mnoštva. Njegove kategorije političkog i kulturnog isključenja moraju doduše biti dopunjeni klasnim isključenjem i hegemonijskim politikama. Fizičko supostojanje stvorilo je javni prostor dijaloga, kolektivnog donošenja odluka i djelovanja. Mnoštvo je razvilo hegemonijsku politiku bez velikih vođa i strana. U ovom smislu polako je nastala originalna politička strategija. Grčki otpor eklektično je dobivao inspiraciju iz radikalne filozofije, pokazujući tako mudrost mnoštva koje nije čitalo Badioua ni Negrija. Potvrdilo je neke aspekte, no također promijenilo i pokrenulo teoriju prema naprijed. Prihvatilo je političku ontologiju bez vraćanja na zastarjele analize o radničkoj klasi i njenom stranačkom vodstvu. Prepoznalo je duboki strukturni antagonizam između vladara i isključenih koji dijeli društveni prostor i koji bi mogao postati prva linija u politici sukoba. U isto to vrijeme Syntagma je pozvala cijelu populaciju na glasanje protiv memoranduma – ili, prema Laclauu, stvorila ljude putem antagonizacije s elitom, kao subjekt protokonstituirajuće moći. No sukob nije napušten. Politički subjekt nastao je u opoziciji s političkim i ekonomskim elitama; isključenje velikog broja populacije suprostavljeno je i osporeno strategijom radikalnog, no ne i nasilnog sukoba. Isključene i marginalizirane grupe postale su predstavnici šire društvene katastrofe. Dakle, dvije strategije nastale su i srasle u tim čudnovatim danima: uža sukoba i šira hegemo-

nijske intervencije. Radikalni identiteti, koji su pripremljeni u raznim sukobima, stopili su se na trgovima i postali konstituirajuća moć. Hegemonijska intervencija presudna je za stvaranje narodnog glasa. Međutim, bez klasne analize teorija hegemonije riskira da izgubi vlastiti radikalni potencijal te da postane deskriptivna i aksiološki neutralna. Hegemoniji je potrebna normativna nadopuna. Potrebna joj je maksima jednakosti i analiza isključenja kako bi razlikovala radikalni od reakcionarnog populizma.

Uspješni ustanci u Tunisu, Egiptu i Grčkoj pomaknuli su se od masivnih okupacija do parlamentarnih izbora. S druge strane, pokreti *Occupy* u New Yorku i Londonu nisu napravili tu tranziciju i do sada nisu imali važnije pobjede. U Grčkoj je stakleni strop koji je podržavao ljevicu poslije kraja građanskog rata u 1940-ima napuknuo pod teretom hegemonijskog nominalizma i strategija sukoba. Iskoristit ćemo izraz kojem će se nasmiјati mnogi cinici: kraj sustava moći i uspon radikalne ljevice pitanje je povijesne potrebe. Revolucije su kroz povijest uspijevale kada bi sustav moći došao svom kraju i kada bi postao zastario i štetan. U vrijeme kada su se odvijali, ustanci i pobune obilježeni su kao nasilni, kriminalni, ilegalni. Ako uspiju, postaju sveti i slavljени. Povijesna nužnost organizirana je retrospektivno, nakon što je ostvarena. Nužnost pruža kontekst, no to nije dovoljno. *Ancien regime* može preživjeti neko vrijeme i čak frustrira 'duh' povijesti putem zaštitnog djelovanja. Kako bi uspjela, radikalna promjena traži tri elementa. Prvo, snažnu narodnu želju za promjenom. Drugo, političkog agenta koji je spreman preuzeti vlast; ovaj politički subjekt često se pojavi slučajno. Na kraju, potreban je katalizator koji druge elemente kombinira u zapaljivu cjelinu i zadaje taj posljednji udarac sustavu vlasti koji je na samrti. Sva tri elementa spojila su se u Tunisu i Egiptu.

U Grčkoj su horizontalne organizacije i okupacije pripremile teren za radikalnu promjenu, no same nisu mogle uspjeti. *Stasis Syntagma* nagovijestila je promjenu za pratećim strategijama i taktikama otpora koje se međusobno preklapaju, od kojih su neke proizlazile iz mnoštva, a neke iz organiziranih kolektiva. Je li postojala veza između otpora i izbornih rezultata? Naposljetku, izbori 2012. godine vratili su koaliciju starih stranaka na vlast. Međutim, bez otpora i uspona radikalne ljevice sustav vlasti preživio bi neokrznut. Sada živi polumrtav.

Dopustite da objasnim. Otpor je priveo kraju podjelu na pobjedničku desnicu i poraženu ljevicu nastalu poslije građanskog rata, što je održavalo ravnotežu moći sedamdeset godina. Ljudi oprečnih i antagonističkih ideologija po prvi su se put našli na istom mjestu. Shvatili su da nezaposleni ljevičar i nezaposleni desničar jednako pate; i internacionalistički penzioneri i oni ispunjeni domoljubljem jednako su pogođeni rezanjem mirovina; Grk i imigrant jednako su uvrijeđeni napadom na svoje dostojanstvo. Narod je zaključio da su njihovi zajednički interesi veći od starih mržnji i nedavnog suparništva. Podjela poslije građanskog rata na pobjednike i poražene istopila se u masovnim plenumima i oblacima suzavca. Poslije toga je sustav vlasti došao do dna. Bio je potreban samo posljednji poticaj. 6. svibnja i 17. lipnja mnoštvo je iznova postalo narod i ljudi su masovno glasali za ljevicu. Direktna demokracija dobila je svog parlamentarnog pratioca.

Sada možemo identificirati 'rad' povijesti u Grčkoj. Želja za radikalnom obnovom političkog sustava i novim početkom izražena je u okupacijama 2011. koje su dovele do dviju ostavki Papandreouovih vlada i opet na izborima 2012. Mnoštvo u okupacijama započelo je konstituirajući proces i na izborima prisvojilo Syriza kao politički subjekt. Katalizator su bile eskalirajuće mjere štednje koje su utemeljeni sustav dovele na rub provalije. Bio je to randevu s povijesti; morala se suočiti s velikom kampanjom ucjene i straha čiji je cilj bio frustrirati konzumaciju. *Financial Times Deutschland* i *Bild* na naslovnim stranicama na grčkom mole ljude da odbace ljevicu. Merkel, Baroso, čak i George Osborne naredili su Grcima da glasaju 'ispravno i desno'. Ova izravna intervencija uslijedila je nakon velikog broja prijetnji i glasi-na, tajni i laži i govorila je Grcima da će, ako glasaju za ljevicu, zemlja biti izbačena iz eurozone, štednje će biti uništene, mlijeko i kruh nestati s polica supermarketa. Kampanja je spriječila da Syriza dobije na izborima. No, rezultati su još uvijek bili veliko iznenađenje. U prošlosti se Syriza borila za prag od 3% koji je nužan za ulazak u parlament. Stranka se nije radikalno izmijenila u periodu od 2009. do 2012. da bi to opravdalo njen sedmerostrukog skok u broju glasova. Prihvatili su je oni odlučni da zabiju zadnji čavao u lijes sustava vlasti. Zašto Syriza, a ne neka stranka koja je protiv mjera štednji?

Dva nam se razloga nameću. Članovi stranke od početka su se pridružili pokretu otpora. Syriza je bila

Angela Merkel

malena stranka usredotočena na prosvjedne aktivnosti. Sudjelovanje u antiglobalizacijskom pokretu i svjetskom socijalnom forumu pripremila ju je na raznovrsno i dinamično djelovanje. Syriza se pridružila ustanku bez hegemonijskih ambicija. Nije pokušavala voditi ili iskoristiti trgove kako bi zadobila članove. Drugo, Syriza je unutar sebe prihvatila ideologiju pluralizma i direktnu demokraciju puno prije krize. Stranka je koalicija dvanaest stranaka i grupa. Najveća (Synaspismos) dolazi iz euromunističke tradicije; druge imaju ekološke, marksističke, radikalnodemokratske i postanarhističke korijene. Naklonosti i frakcije su dopuštene; svaka konstituira juća grupa ima jedan glas u odborima stranke, što stvara atmosferu pregovaranja putem dijaloga i kompromisa. To je 'nova vrsta' stranke koji se riješila svih karakteristika izvorne lenjinističke stranke i najbliža je etosu mnoštva i organizaciji okupacija. Kada su raspisani izbori, ljudi s trgova prihvatili su Syrizu kao očigledan izbor. Predsjednici Brazila, Venezuele i Bolivije izabrani su pomoću nezavisnih društvenih pokreta. Nešto se slično dogodilo u Grčkoj bez formalnog dogovora između onih koji su pružali otpor i ljevice. Na ovaj način nastala je strategija o dva puta: društvena mobilizacija i parlamentarna prisutnost, direktna i predstavnička demokracija, u državi i protiv nje. Sastanak okupacija i radikalne ljevice bio je sudbonosan; pripremljen 'lukavošću povijesti'.

Nova koalicija nastavila je napad na grčki život i etos nakon izbora 2012. Daljnje povlačenje 14 milijardi eura iz javnog sektora u jesen 2012. pretvorila je humanitarnu katastrofu u građanskih slom do tada nikada viđen. Najveće javne usluge (zdravstvo, obrazovanje, socijalna sigurnost) ne mogu više pružati minimalnu sigurnosnu mrežu. Obitelji i pojedinci bačeni su natrag u potragu za osnovnim namirnicama u brutalnoj liberalizaciji opstanka najjačih. Posljednji ostaci etosa prijateljstva i zajednice uništeni su; atomizacija obilja i potrošnje pretvara se u obrambeni individualizam golog života. Ovo je kapitalističko konačno rješenje, implementacija nominalističkog sna: ne postoje kolektivi, samo individue i vrhovnik. Fašizam i rasizam bujaju na ovom tlu, s bandom Chryssi Avgi koja se prurušava u političku stranku koja kombinira ideologiju "krvi i tla" s antisistemskom retorikom. Nasilni svakodnevni napadi na imigrante, homoseksualce i Rome, često tolerirani od vlasti, šire se i stvaraju osjećaj bezakonja. Njušeći približavanje vlastitog kraja, vladajuća elita počela je izjedna-

George Osborne

čavati fašiste s ljevicom, koje shvaća kao veću prijatnju. U tipičnom primjeru moralnog, političkog i intelektualnog sloma sustava vlasti koji poput Samsona pokušava za sobom povući cijelu zemlju.

Žižek je stalno upozoravao da će ljevica propasti ako nema jasan plan za dan poslije pobjede. 'Globalni kapitalizam današnjice upravo zato što je «besvjetovan» uključuje stalne razdore svih utvrđenih poredaka, otvara prostor za revoluciju koja će... slomiti zlokobni krug moguće eksplozije za kojom će doći povratak normalnosti, ali će umjesto toga pretpostaviti zadaću *novog stvaranja poretka» spram globalnog kapitalističkog nereda.*'⁴¹ U pravu je i u krivu. Ljevica južne Europe mora razviti i obznaniti trenutačne planove za suočavanje s krizom, riješiti humanitarnu katastrofu i vratiti ljude na posao. No, u ovoj tmurnoj situaciji potencijalna ljevičarska vlada ne može se osloniti na postupni povratak u normalnost. Radnici, zaposleni u privatnom sektoru i nisko plaćeni, žele vidjeti da država dobro funkcionira. Plaćaju poreze i nemaju nikakve nagrade koje će dalje korumpirano uručiti; služili su *mainstream* strankama na izborima kako bi dobile glasove u zamjenu za tričavo mito. Racionalizacija države, stajanje na kraj korupciji i pokroviteljstvu, ubiranje poreza i kažnjavanje izbjegavanja plaćanja poreza trebali bi biti glavne točke lijeve politike. One će uskladiti društveni pokret s narodnim osjećajima i unijeti potrebni pragmatizam. Lijeva strategija mora ublažiti katastrofalne učinke mjera štednje, dok u isto vrijeme mora izliječiti rastrgano društveno tkivo. Lijeva vlada suočit će se s neprijateljski nastrojenom Europskom unijom; političko vrijeme bit će suženo i 'prilike' ograničene. Polovične mjere i ograničena poništenja najagresivnijih mjera štednje neće biti dovoljni. Ljevica će morati krenuti naprijed prema demokratskom društvenom poretku, prema nečemu što prije nije postignuto i za što ne postoji program ili prijašnja iskustva. Dvojna strategija demokracije društvene mobilizacije i predstavničke politike znači da dan poslije neće biti nastavak prijašnjeg dana. Težak je zadatak doći do tog dana. Žižekovo ustrajno ispitivanje doprinosi debati o demokratskom socijalizmu. On nas nastavlja podsjećati da ekonomska kriza i mjere štednje, potkopavanje demokracije i policijska represija, 'revolucioniranje' društvenog života i uništavanje zajednica nisu nuspojave, već ključni proizvodi kasnog kapitalizma. Kriza duga možda će biti riješena, mjere štednje ublažene, no

katastrofalni će se učinci nastaviti dok demokratski socijalizam radikalno ne promijeni ekonomsku aktivnost i ne vrati društveni život u ravnotežu. U ovom teškom ozračju, energija otpora i konstituirajuća moć okupacija najveće su nade za uspjeh.

Koje su lekcije s trgova? Prvo, ponovo otkrivena načela javnosti i jednakosti. Mnoštvo kao društvena kategorija postalo je sila radikalne promjene kada ju je susrela u javnosti. Plenumi, direktna demokracija i kolektivna akcija oživjeli su moć naroda. Može li ova energija biti održana i institucionalizirana? Mjesto, vrijeme i intenzitet bili su ključni u stvaranju mnoštva. Prosvjedi, demonstracije i skupovi 'prirodne' su aktivnosti društvenih pokreta. Obrana siromašnih, mreže solidarnosti koje pomažu ranjivima i imigrantima, štrajkovi sindikata i okupacije ostaju osnova ljevičarske taktike. No, više nisu dovoljni. Doba vođa, centraliziranih stranaka i sindikata, čvrstih i svjesnih političkih subjekata koji očekaju predstavljanje zauvijek je prošlo. Globalni antipolitički i antistranački narodni osjećaji usljed u Grčkoj sveprisutnog ortaštva i korupcije spajaju se s dominacijom financijskih prioriteta nad politikom kako bi načelo predstavnštva doveli do daljnjeg propadanja. Trgovi su promijenili dinamiku otpora i trebali bi ostati žarište, a njihov duh biti proširen svugdje. Suradnja i solidarnost, dijeljenje znanja i vještina, raspravljanje u javnosti i zajedničko odlučivanje vodeća su načela. Ako su tabori napušteni, trebali bi biti zamijenjeni virtualnim kampovima i lokalnim okupljanjima. Redoviti plenumi u predgrađima i gradovima, mreže solidarnosti i kulturna događanja mogli bi kratkotrajne okupacije pretvoriti u trajna obilježja politika. Vještine i znanja mnoštva konstantno nalaze nove načine suradnje i umrežavanja, nove ideje za život. Društveni etos horizontalnog rada trebalo bi institucionalizirati i širiti, održavajući tako građanstvo trgova živim.

Od mjesta do vremena. Drugo nasljeđe okupacija estetika je prakse. Praksa je vremenska dimenzija konstituirajuće moći. Linearno vrijeme rada zamijenjeno je teleološkom temporalnosti stvaranja. Praksa stvara nove subjekte, kolektivna praksa mijenja svijet. No kako konstituirajuća moć može preživjeti praznjenje trgova? Otpor je odvojio subjektivnosti od kapitalističke biopolitike. Proizvodnja subjektivnosti sada mora krenuti od trgova prema zajednicama. Naša rasprava o društvenom etosu i moralnosti otpora može pomoći. Modernizira-

juće elite nude izbor između Istoka i Zapada, komunitarizma i individualizma. U ovoj manihejskoj podjeli ljudi su ili u potpunosti privrženi okoštanim identitetima i zajednicama od kojih se ne može pobjeći ili su slobodne leteće individue koji svoje identitete stvaraju vlastitom voljom, slijedeći racionalne zaključke. Ovo su pogrešne alternative. Suprotstavljanje razuma i strasti, individualnog i zajednice davno je dekonstruirano i više ne postoji. Individualizam univerzalnog principa zabavlja da je svaka osoba svijet koji nastaje zajednički sa drugima; svi smo mi u zajednici. Bivati zajednički integralni je dio bivanja sobom; sebstvo je izloženo drugima, namješteno je u vanjštini, drugo je dio intimnosti sebstva. Moje lice je uvijek okrenuto prema drugom, suočava se s njim, nikad se ne suočava sa mnom. Bivanje u zajednici suprotno je od zajedničkog bića ili od pripadanja osnovnoj zajednici. S druge strane, većina komunitarijanaca zajednicu definira kroz istovjetnost tradicije, povijesti i kulture, prošlih razjašnjenja čija neizbježna težina određuje trenutačne mogućnosti. Često je bit komunitarijanske zajednice da prinudi ljude ili im 'dopusti' da pronađu vlastitu 'bit', definiranu kao duh nacije, naroda ili vođe. Moramo slijediti tradicionalne vrijednosti i isključiti stranca i tuđinca. Ova vrsta zajednice pomaže da se *Ja* utopi u *Mi*, uništavajući ga.

Iz naše perspektive identiteti počinju s domaćim, zaštitničkim i socijalizirajućim etosom ranog života. Obitelj, prijatelji i zajednica neizbježni su dijelovi ranog života. Zrelo sebstvo razvija se u dijalektičkom sukobu naše rane socijalizacije s kognitivnim horizontima i normativnim principima koji naše obaveze podređuju testu univerzalnog. Oboje smo spojeni i razdvojeni, i Grk i Englez i Europljanin, ako brzopleto, na trenutak Europu smatramo predstavnikom univerzalnog. Svako Ja je svemir, jedinstvena kombinacija prošlih događaja, trenutnih projekata i budućih težnji, intimnih i tuđih susreta, cesta prijeđenih i propuštenih puteva, emocija i razuma, etika i strasti. Jedinstvo sebstva rezultat je svih onih koji su me dodirnuli, koji su razgovarali i djelovali sa mnom. Ja jesam zato što sam bio u zajednici s drugima. Kao što Gilles Deleuze govori, individualnost nije 'točka', već 'minimum nestlačivih društvenih odnosa', mogućnost da se djeluje i nad kojom se djeluje kako bi se utjecalo na druge i bilo pod njihovim utjecajem.⁴²

Ova analiza pomaže da se razvije progresivna strategija revitaliziranja zajednica. Biopolitički kapitalizam

42 Citirano u Etienne Balibar, 'Resistance, Insurrection, Insoumission', u: *La Proposition de l'Egaliberte* (Paris PUF, 2010), 355.

Gilles Deleuze

potkopava društveni etos kako bi razvio disciplinirana tijela i kontroliranu populaciju. Za pojedinca kasnog kapitalizma drugi je oruđe za korištenje ili smetnja od koje se treba obraniti. Dekonstrukcija i rekonstrukcija subjektivnosti ostaju glavno polje intervencije. Unatoč napadima, etos i etika ostaju glavni izvor društvene obnove. Njegova izdaja i korupcija koju su počinile modernizacija i mjere štednje mogu se obrnuti i spojiti s novim osjećajem društvene moralnosti. *Filia, filotimia i filoxenia* (prijateljstvo, častoljublje i gostoprimstvo), preživjeli dijelovi društvenog etosa, mogu pomoći da obrnemo ideologiju posesivnog individualizma i kapitalističkog konformizma. Prijateljstvo pomaže ponovo aktivirati zajednice, dostojanstvo se bori s korupcijom cinizma i rastrojenosti elite. Na kraju, gostoprimstvo promiče društvenu solidarnost i duh brige i empatije. No društveni etos treba obnovu, revitalizaciju. Treba se suočiti i s komunitarijanskom perverzijom i njenom individualističkom distorzijom. Nacionalizam i nepotizam druga su strana individualizma i pohlepe; obje strane korumpiraju singularnost sebstva, našu jedinstvenost nastalu u stalnim razgovorima i bivanju s drugim. Etos, zajedničko, zajedništvo u temelju su sebstva i autonomije. Žižekov 'novi poredak' mora biti ontološki prije nego što postane politički i ekonomski. Bit će stvoren na ostacima društvenog etosa koji će biti pretvoren u podlogu nove kulture. Ne postoji lijevi identitet bez indignacije i bijesa prema nepravdama svijeta. No ne postoji posvećenost Ljevice ako strogom testu univerzalne jednakosti ne podvrgne osjećaje i emocije. 'Ideja komunizma' mora ponovo stvoriti i osnažiti zajednicu i društveni etos ne kao mrtvu tradiciju, već kao srastanje jedinstvenih sebstava.

Kombinacija *filia* ili prijateljstva, u njegovu najširem smislu, s vještinama i sposobnostima umrežavanja radnika trebao bi biti prioritet. Organizacijski principi trgova trebali bi se proširiti na sva područja ekonomskog, društvenog i kulturnog života. Inicijative odozdo, direktna demokracija, fizička i virtualna suradnja, spajanje ljudi i vještina oživjeli bi uzdrmani osjećaj zajednice. Ekonomski profitabilna i društveno korisna poduzeća bila bi temeljena na tim principima. Radnici u industrijama koje propadaju, naprimjer, mogli bi preuzeti poslovanje i voditi ih kao kooperative. Specijalna banka koju bi financirao porez solidarnosti, podravala bi projekte koji potiču suradnju i umrežavanje. 'Sveučilišta trgova'

redovito bi se sastajala u predgrađima i gradovima, nastavljajući diseminaciju alternativnih pogleda na epistemologiju, metodologiju i diseminaciju znanja koje je počelo za vrijeme okupacijama. Otvoreni i javni sastanci funkcionirali bi kao drugo vijeće gdje bi se pomno analizirali prijedlozi o kojima se raspravljalo u parlamentu. Direktnodemokratske metode mogle bi biti uvedene u lokalnu i eventualno centralnu vladu. Javne debate i glasanje o budžetu zajednica i svim važnim lokalnim pitanjima mogli bi biti početak. Javna umjetnost, prikazivanja filmova, glazbene izvedbe, književna čitanja i debate na trgovima označili bi alternativu političke kulture. Cilj je ovih prijedloga ponovo politizirati politiku i uvesti etos kolektivnog u sve aspekte javnog života. Nakon svih katastrofa mjera štednje, Grčkoj treba kulturna i moralna renesansa. Glavna lekcija s trgova jest produbljivanje demokracije, i to u obliku svakog tipa aktivnosti i života.

Grčki otpor nudi ispravak radikalne filozofije i ukazuje na budući smjer ljevice. Nužni pragmatizam mora biti popraćen nepokolebljivom privrženosti načelu. Grčka ljevica ima velike moralne prednosti u usporedbi s ostalim političkim silama, a ta se prednost zasniva djelomično na njenoj čistoj prošlosti, no što je još važnije, na njenoj privrženosti jednakosti i pravdi. Svaki prijedlog politike mora, dakle, biti ocijenjen prema univerzalnim principima. Demokratska debata, politički aktivizam i narodna mobilizacija pomoći će da se spoje načelo i pragmatizam koji su potrebni za radikalnu reformu. Samo takva kombinacija politika s radikalnom namjerom i društvenom mobilizacijom može uspjeti. Ona znači predstavničku politiku, izbornu kampanju spoenu s društvenim pokretima i pritiskom sindikata. Demokratska kreativnost i instrumentalna racionalnost moraju se spojiti. Zadaća je grčke ljevice razviti ideju komunizma za razdoblje kapitalističke krize i nasilne promjene društvenog uređenja. Velik je to zadatak za malenu zemlju i organizaciju. Ona može uspjeti jedino ako europski pokreti nauče iz grčkog iskustva i slijede slične strategije. U tom će slučaju grčki otpor postati budućnost Europe.

S engleskoga prevela Matea Grgurinović.